

**ОЦІННІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ «ARBEIT»
У НІМЕЦЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ**

Статтю присвячено аналізу соціокультурного концепту «Arbeit» на матеріалі прислів'їв та приказок сучасної німецької мови. Виокремлено корпус пареміологічних засобів, зміст яких відображає ставлення німецького соціуму до праці.

Ключові слова: паремії, соціокультурний концепт, праця, когнітивна інтерпретація, оцінне ставлення до праці.

The article deals with the analysis of the sociocultural concept «Arbeit» based on the material of proverbs and sayings of contemporary German. The corpus of paroemiological devices that reflect the attitude of German society to work is defined.

Key words: paroemias, sociocultural concept, work, cognitive interference, evaluative attitude.

Прислів'я і приказки є важливим джерелом отримання країнознавчої, соціолінгвістичної, а в загальному – культурологічної інформації під час вивчення концептів у сучасній науці про мову, що засвідчує аналіз багатьох робіт, виконаних, зокрема, у річищі лінгвокультурології (див, напр., [1; 2; 4; 5; 8; 9]). У пареміях поруч із загальнолюдським виражається характерне і специфічне для певної лінгвокультурної спільноти, тобто те, що прийнято називати «душею народу», національним характером. Паремії є культурним кодом, вбудованим у мову, який виконує роль скарбниці і виступає засобом передачі людського досвіду [9, с. 26]. Прислів'я і приказки найбільш чітко й достовірно, достатньо повно фіксують особливості менталітету народу, дух нації (за В. фон. Гумбольдтом), що пояснюється, передусім, їх відомою прецедентністю і цілісністю, легкою відтворюваністю в комунікації. Оскільки ці одиниці відрізняються регулярністю вживання, можна зробити висновок, що в них дійсно виражені актуальні поняття, судження їх носіїв, вони є дзеркалом, у якому відображено становище суспільства на тому чи іншому етапі розвитку, його побут, звичаї, традиції. Аналіз паремій є необхідним, оскільки вони культурологічно наповнені і при дослідженні концепта є важливим виявленням не тільки його центральної частини, а й периферії. Звичайно, що багато паремій відображають далеке минуле мовної свідомості того чи іншого соціуму, проте у випадку вивчення концепта в діахронічному аспекті, аналіз цього мовного матеріалу є необхідним і актуальним

Прислів'я – це «потужне джерело інтерпретації, оскільки вони і є за традицією мовою, сформованою століттями повсякденною культурою, що передається із покоління в покоління, в якій у формі сентенцій відображені всі категорії і установки цієї життєвої філософії народу – носія мови» [11, с. 241].

Фразеологічні номінації, порівняно з лексемними, володіють складнішою знаковою структурою; багато з них, зокрема прислів'я і приказки, нерідко в лінгвістиці розглядаються як своєрідні (мікро)тексти. Їм властиві найважливіші формальні і змістові ознаки тексту [10, с. 27–59]. У цьому типі фразеологічних номінацій «згорнутим» виявляється достатньо великий обсяг інформації. Причому ця інформація є значною мірою культурно маркованою і культурно значущою, оскільки цей вид номінації актуалізує зазвичай соціально найбільш релевантні явища на тому чи іншому етапі розвитку етносу.

Багато учених зауважують (див., напр., [10, с. 43–44; 11, с. 73–75]), що «висловлювання прислів'ями і приказками – це міркування людей; об'єктом яких стають найважливіші теми життя конкретного соціуму в конкретних умовах його існування. Паремії виражають деяке судження, в їх основу покладена оцінка якогось факту. Генетично людська природа схильна до оцінювання практично будь-якого «сегменту» буття. Людина як складне психологічне утворення передусім у міру свого егоцентризму прагне кваліфікувати результати своїх і чужих дій та вчинків...» [3, с. 50].

Багато прислів'їв і приказок є стародавніми висловлюваннями, що відображають найуживаніші думки, цілі, спостереження народу, а внаслідок, їх аналіз представляє значний інтерес для дослідників, особливо для лінгвокультурологів. Невипадково стало вже традиційним звернення багатьох учених, які досліджують культурні концепти, до пареміологічного фонду мови як джерела, матеріалу для аналізу (див., напр., [1; 2; 9]).

Одним із універсальних ключових концептів для більшості етнічних культур з огляду на домінантність взаємозв'язку людина-світ в антропоцентричній парадигмі досліджень є концепт «Arbeit».

Мета розвідки – схарактеризувати концепт «Arbeit» у німецькій мовній свідомості у соціокультурному аспекті на матеріалі прислів'їв та приказок.

Досягненню поставленої мети сприяло з'ясування таких конкретних завдань: виокремити прислів'я та приказки, які своїм змістом відображають ставлення німців до праці; виявити характер оцінного ставлення до праці в німецькому суспільстві.

У результаті застосування методу суцільної вибірки зі словників прислів'їв та приказок [6; 7; 12] ми склали набір паремій, що містять ознаку ставлення до праці. Він налічує 445 одиниць.

Згідно з пареміями, праця завжди позитивно оцінюється в німецькому суспільстві. Про це свідчить велика кількість досліджуваних одиниць, у яких виражена ознака ставлення до праці. Праця облагороджує людину: *Arbeit adelt*; покращує її життя: *Arbeit macht das Leben süß* та урізноманітнює його: *Arbeit verkürzt den Tag*. Однозначно негативним антиподом праці народна мудрість вважає лінивість і бездіяльність: *Arbeit gibt Brot, Faulheit bringt Not; Arbeit bringt Brot, Faulheit Hungersnot*, які коріняться в диявольських спокусах: *weit von der Arbeit, nah beim Teufel*.

Разом з тим є ціла група паремій, у якій наводяться докази необхідності працювати. Сюди належать прислів'я і приказки: *um Fleiß und Mühe gibt Gott Schaf' und Kühe; der Mühe gibt Gott Schaf' und Kühe; wer nicht arbeitet, soll auch nicht essen; wer nicht mahlt, kriegt kein Brot; wer will mitessen, muß auch mitdreschen; wer nicht sät, wird auch nicht ernten*. У цю категорію паремій входять роздуми утилітарного характеру – «не попрацюєш – не поїш, а отже – не виживеш».

Значне місце в пареміологічному фонді німецької мови посідають фразеологічні одиниці з моральною оцінкою праці:

1) визнання її первинності та вторинності розваг і відпочинку: *erst die Arbeit, dann das Vergnügen; erst die Arbeit, dann das Spiel, nach der Reise kommt das Ziel; nach getaner Arbeit ist gut ruhen; erst das Geschäft, dann das Vergnügen*;

2) усвідомлення необхідності винагороди за неї: *jede Arbeit verdient ihren Lohn; gutter Lohn macht Arbeit leicht*;

3) розміркування про справедливість розподілу матеріальних благ за результатами праці: *wie die Arbeit, so der Lohn; jeder Arbeiter ist seines Lohnes wert; wie die Ware, so das Geld; schmutzige Arbeit, blanker Lohn*;

4) роздуми про несправедливість такого розподілу: *der eine hat die Arbeit, der andere den Lohn*.

У пареміях виражено вимоги до якості роботи. Висока якість роботи, що виконується, передбачає дотримання певних вимог. Так, гарантом успіху є, передусім:

1) послідовність виконання певних операцій: *verkaufe die Aale nicht, bevor du sie gefangen hast; man soll das Fell nicht verkaufen, bevor (ehe) man den Bären erlegt hat; man*

soll nie die Bärenhaut vtrkaufen, bevor (ehe) man den Bären erlegt hat; Beute soll man nicht vor dem Siege teilen; man soll nicht Gäste zum Kalbe laden, ehe die Kuh gekalbt hat; die Hühnlein soll man nicht verkaufen, noch ehe die Eier gelegt sind; besser abwarten, als sich übereilen; gut Ding will Weile haben; eilen macht oft heulen; schneller Entschluß bringt oft Verdruß; hitzig ist nicht witzig,

2) розумна організація праці *wer den Aal halt beim Schwanz, dem bleibt er weder halb noch ganz; die Aare kümmern sich nicht um Fliegen; Adler fangen keine Fliegen; Löwen fangen keine Mäuse; viele Ärzte heilen übel; viele Herren – schlechtes Regiment; viele Hirten, übel gehütet; viele Köche verderben den Brei; eineracht's, der andre verlacht's, was macht's.*

Умовою успішного виконання роботи є професіоналізм працівника: *dem schlechten Arbeiter ist jedes Beil zu stumpf; schlechter Arbeiter wird nie gutes Gerät finden; faulem Arbeiter ist jeder Hammer zu schwer*, його бажання працювати, старанність та наполегливість при виконанні роботи: *Geduld und Fleiß bricht alles Eis; mit Geduld und Zeit wird Maulbeerblatt zum Atlaskleid; mit Geduld und Zeit kommt man mählich weit; mit Geduld und Spucke fängt man manche Mücke*. Роботу легше виконувати колективно: *vier Augen sehen mehr als zwei; zwei Augen sehen mehr als eins.*

Робота є процесом, спрямованим на результат, а тому мусить бути бездоганно виконаною. Звідси і паремії: *Arbeit ist kein Hase, läuft nicht in den Wald; die Arbeit ist kein Frosch, sie huppt uns nicht davon.*

Соціолінгвокультурний концепт «Arbeit» – це складне ментальне утворення, у складі якого в німецькій свідомості виділяються різні компоненти, одним із яких є оцінний – позитивна оцінка бажання і негативна оцінка небажання працювати. У прислів'ях і приказках, які містять ознаку ставлення до праці, відображена система цінностей німецького соціуму. До них належить позитивне оцінювання праці з відповідною мотивацією (праця облагороджує людину, покращує її життя, урізноманітнює його, приносить задоволення, достаток сім'ї і всьому суспільству). Як соціальне явище праця належить, очевидно, до головних, провідних цінностей будь-якого соціуму. Разом з тим у деяких пареміях робота кваліфікується негативно. Мотивацією тут виступає надання первинності відпочинку, порівняно з важкою працею. Інтерпретуючи прислів'я та приказки, ми виявили велику кількість понять, з якими пов'язаний концепт «Arbeit» (напр., бідність, достаток, мораль, відпочинок, суспільна користь, повага, успіх, лінивість тощо).

Перспективу дослідження концепту праці в німецькому соціумі вбачаємо в динамічній площині – опису інформантів – сучасних носіїв німецької мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вильмс Л.Е. Лингвокультурологическая специфика понятия «любовь» (на материале немецкого и русского языков): Дис. ... канд. филол. наук. – Волгоград, 1997. – 214 с.
2. Воркачев С.Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа. – Краснодар: Изд-во КГТУ, 2002. – 142 с.
3. Красавский Н.А., Киринос И.М. Образ женщины в пословично-поговорочном фонде немецкого языка / Языковая личность: культурные концепты: Сб. науч. тр. – Волг.-Архангельск: Перемена. – 1996. – С. 48–54.
4. Мальцева Д.Г. Страноведение через фразеологизмы. – М.: Высш. школа, 1991. – 173 с.
5. Маслова В.А. Лингвокультурология. Учеб. пособие. – М.: Academia, 2001. – 208 с.
6. Німецько-український фразеологічний словник. В 2-х т. / Укладачі: В.І. Гавриць, О.П. Пророченко. – К.: Рад. школа, 1981. – Т. 1. – 416 с.
7. Німецько-український фразеологічний словник. В 2-х т. / Укладачі: В.І. Гавриць, О.П. Пророченко. – К.: Рад. школа, 1981. – Т. 2. – 382 с.
8. Николаева Т.М. «Модели мира» в грамматике паремий // Филологический сборник (К 100-летию со дня рождения академика В.В. Виноградова). – М.: Изд-во ИРЯ РАН, 1995. – С. 316–325.

9. Панченко Н.Н. Национально-специфическая интерпретация понятий «обман» / «ложь» в паремиологическом аспекте / Языковая личность: вербальное поведение. Сб. науч. тр. – Волгоград: Изд-во РИО, 1998. – С. 26–30.
10. Рождественский Ю.В. Общая филология. – М.: «Новое тысячелетие», 1996. – 326 с.
11. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Яз. русск. культуры, 1996. – 288 с.
12. Röhrich L. Lexikon der Sprichwörtlichen Redensarten. – Freiburg, Basel, Wien: Herder, Taschenbuchausgabe, 1995. – Band I.: A – Dutzend. – 1–348 S.; Band II.: Easy – Holzweg. – 349–734 S.; – Band III.: Homer – Nutzen. – 735–1046 S.; Band IV.: Oben – Spielverderber. – 1107–1502 S.; – Band V.: Spieß – Zylinder. – 1503–1910 S.